

Posudek magisterské diplomové práce
Bc. Eliška Svárovská
Naučné stezky v CHKO Jizerské hory
a interpretace prostředí, ve kterém se nachází
Fakulta humanitních studií University Karlovy
obor sociální a kulturní ekologie, 2023

Úvod

Téma naučných stezek (dále i NS) jako základního nástroje komunikace ochrany přírody a krajiny se širokou veřejností nabízíme studujícím dlouhodobě a neúspěšně, protože není snadné. **Bc. Eliška Svárovská** tedy zaslouží pochvalu již za ochotu, ne však nadměrnou (pochvalu), protože svými rodnými Jizerskými horami by se v nějaké podobě jistě zabývala i z vlastní vůle, ale zcela jistě za odvalu, protože projekt práce je po všech stránkách velmi ambiciózní a při psaní posudku mne trápila pochybnost, zda nebylo na začínající výzkumnici naloženo až příliš.

1. Obsahová stránka

Zdařilý hutný abstrakt seznamuje čtenáře skutečně se vším důležitým, co mu pomůže od samého počátku práci a záměrům autorky dobře rozumět. Podobnou službu poskytuje Seznam zkratk umístěný záměrně na začátek textu, monumentální (5,5 str.!: kvůli jednotlivým NS), ale logicky členěný a odstupňovaný obsah a motivaci obsahující úvod.

Popis ochrany přírody a krajiny a zájmového území bývá v podobných pracích kritizován jako nadbytečné cvičení, je však pro práci jako celek nezbytný. Autorka jej dokázala redukovat na 22 stran, přičemž v selekci postupovala cíleně (např. z mezinárodních úmluv je uvedena Ramsarská z dobrých důvodů, pro klíčový význam pro Jizerské hory; nemůže být samozřejmě pominut ÚSES, Natura 2000, UNESCO, pojem krajinného rázu nebo i důležité osobnosti (Petr Vetešník). Náležitě je zdůrazňován pojem předmět ochrany, pro koncepci naučných stezek klíčový, je použit dostatečný počet podkladů.

Podobně úspěšně sepsala autorka nezbytnou kapitolu o pedagogice, kde opět cíleně klade důrazy v kontextech svého tématu: „*Není tedy vázána (pedagogika, IR) pouze na vzdělávání ve školských institucích a na populaci dětí a mládeže.*“ Stručně a přitom výstižně popisuje konstruktivistický přístup (EUR), interpretační metodu, pro ochranu přírody a krajiny již „zklassičtělou“, i to, co rozumíme kritickým myšlením, škoda jen, že se alespoň o málo víc nezmíní o starší metodě esencialisticko-informační, aby neznalému čtenáři rozdíl lépe vynikl (tím spíš, že se pod označením „tradiční“ objeví i ve výzkumných otázkách). Důležité však je, že se opírá o vhodné zdroje včetně nedávné diplomové práce programu sociální a kulturní ekologie a hlavně využívá uvedené přístupy při vlastní tvůrčí klasifikaci a hodnocení naučných stezek.

Kapitola Vymezení výzkumu je uvedena třemi zdroji (z toho jeden méně obvyklý; později se objeví i Kaufmann, v seznamu literatury další), pokračuje formulací jasných výzkumných otázek a zdařile popisuje jednotlivé výzkumné metody včetně zmínek o proměnách vlastní role a subjektivním prožívání výzkumu. Nechybí etický aspekt výzkumu, informovaný souhlas, struktura rozhovoru, zdůvodněný výběr přepisů v přílohách a kompletní přepisy ve zvláštní příloze. Drobné nepřesnosti (co je „důvěryhodný vzorek“?) lze tak prominout.

V metodice hodnocení NS čerpá Eliška z klasiků tématické interpretace (Sam H. Ham [„Samuel“ nedoloženo], Freeman Tilden, u nás Michal Medek, Ladislav Ptáček; jako ve všech českých pracích pravděpodobně pro nedostupnost publikací pomíjí otce zakladatele Williama J. Lewise].

Výběr vzorku a jeho zdůvodnění jsou částečně problematické (geografická vzdálenost nebo pocitová blízkost z hlediska autorky, str. 63, zařazení stezky mimo území CHKO Jizerské hory), ale zvolený vzorek je vcelku zdůvodněný, reprezentativní, pestrý a srovnání přináší výsledky i díky zohlednění různosti autorů stezek. (Asi jsem docela nepochopil údaj „přibližně 28 stezek“, a výpočet $28 - 5 - 5 - 3 + 1$ mimo území = 15, ale snad se tento nepříliš důležitý problém při obhajobě vyjasní.)

Empirická část je trochu nelogicky uvedena podrobným vysvětlením konstrukce, funkce i ne/oblíbenosti QR kódu, přestože je zejména na novější stezky umístován pravidelně; nepochopil jsem docela, jak by fungoval autorčin náhradní návrh aplikace Stezkou nestezkou – při nedostupném připojení na internet zřejmě jako záznamník, jenž by se po připojení aktualizoval (?), ale vysoce hodnotím invenci „sběratelky trofejí naučných stezek“ a to, že svou práci nechápe jen jako pasivní popis a rozbor, ale po svém zvyku i jako výzvu k akci (ostatně se popularizací přírody a krajiny i sama zabývá).

Největší rozsah i obsahové těžiště práce tvoří promyšlený, metodicky jednotný popis všech patnácti naučných stezek, nesporně velmi cenný zdroj inspirace pro jakéhokoli autora NS.

Ve srovnání s předchozím jsou poslední tři části, tedy Shrnutí empirické části, Diskuze a Závěr pochopitelně menší rozsahem, ale bohužel *trochu* zklamáním i svým obsahem a výtěžkem.

2. Práce s literaturou

Svárovská musela nastudovat částečně i historické prameny, zdroje, z nichž čerpala údaje pro popis zájmového území, ne zcela jednoduchou „právničtinu“, kde si výborně vypomohla vydáním zákona znamenitě komentovaným svým učitelem Vojtěchem Stejskalem, ale pečlivě použila i Jitku Jelínkovou, dále zvládla porci zákonných a podzákonných norem. Neobvyklé, ale vzhledem k záměru práce nezbytné jsou hned tři okruhy metodologických zdrojů: společenskovědní metodika (nejen) kvalitativního výzkumu je zastoupena nejméně devíti (sic!) relevantními tituly (viz též výše), pedagogická metodika osmi a konečně tematická interpretace šesti hlavními včetně přiznaně sekundárního zdroje v podobě diplomové práce v oboru a několika kratšími (pokud jsem u všech okruhů správně počítal). Jistě nebyly všechny těženy stejnou měrou, ale z textu DP (i průběžně z konzultací) je snaha o poučení zřejmá.

Autorka dohledávala specificky i šedé zdroje (Plán péče aj.), pochopitelně uvádí i dostatečné množství zdrojů obecněji k ochraně přírody a krajiny a udržitelnému rozvoji. Výsledkem je nadstandardní seznam titulů českých i cizojazyčných.

S literaturou pracuje kvalifikovaně, cituje, parafrázuje, interpretuje i odkazuje jednotně a až na výjimky (viz příklad dále) přesně a správně. Za pozornost stojí účelné vytěžení méně obvyklých zdrojů, jako jsou přednášky a ústní konzultace, které také většinou náležitě zdrojují a cituje.

3. Formální stránka

Rozsah vlastního textu práce je 128 čistých normostran (bez různých typů vyobrazení), přitom text nelze označit za nadbytečný nebo upovídaný; i proto, že „vědeckost“ stylu nepatří k hlavním přednostem práce: sloh je však přímý, jasný, nesložitý, místy poněkud neobratný

(vychýlení z vazby, opakování použitých obrátů, „moc líbí“ apod.), ale svěží a v dobrém smyslu osobní (stále přítomná přiznaná vlastní pozice). Autorka netvoří komplikovaná souvětí plná souvislostí, zaměřuje se vždy na základní sdělení, práce se proto dobře čte.

Svazek je po všech stránkách velmi pečlivě zpracovaný: 6 příloh, navíc seznamy příloh, zkratk a seznamy všech druhů vyobrazení přímo v textu včetně stránkování jsou svědectvím pečlivosti, která při čtení textu pomáhá, stejně jako jednotné popisky všech typů vyobrazení. Nechybí samozřejmě struktura obou typů rozhovorů, kompletní přepisy rozhovorů buď v hlavním svazku nebo ve zvláštní příloze, promyšlený a, jak bylo již řečeno, snad až příliš ambiciózní projekt, v němž je spolu s diskusí zároveň možné ověřit, zda práce naplnila stanovené zadání. I typograficky je práce velmi pěkně zpracovaná; velkou pochvalu zasluhují výborné a účelné fotografie, tabulky, dokumentace, vše z vlastní tvorby nebo v účelném zpracování.

Několik chybných případů interpunkce a jiných chyb (trvalé potíže se skloňováním vztažných zájmen...) rozhodně nepřekračuje současný obvyklý průměr. Namátkou:

„metodikou, jež jsem vymyslela“ (str. 3); „návrhem aplikace Stezkou nestezkou, jež jsem v průběhu vymyslela“ (str. 13); „dodržování ... jež mám podložené (str. 157); „pochopení, jež by mělo“ (str. 159 a jinde);

interpunkce: „odpovědi na otázky jež jsem již zmínila“ (str. 13);

„třech“ místo „tří“ (str. 29);

„více jak“ namísto více než (str. 66), „projitá stezka“ (str. 67);

až dosud jsem byl přesvědčen, že správné psaní je „tag“, nikoli „tagg“?

v jinak celkem pečlivém seznamu literatury občas chybí některá náležitost (versálky, povinný údaj, řádný slovosled, koncovka -ová), ale důsledně všude schází počet stran;

někde chybí větší pečlivost typografická: horní index, km² namísto km2 (např. str. 25); po pomlčce v názvu 2x velké, 2x malé písmeno (str. 31–32), nejednotné užívání spojovníku vs. pomlčky.

Výčet zdaleka není konečný.

4. Celkové hodnocení

Méně zdařilé rysy práce lze rozdělit do dvou skupin.

Eliška si, pravda, s přesností někdy hlavu příliš neláme.

Udržitelný rozvoj dle cit. díla není „„*Udržitelný rozvoj je takový, který splňuje potřeby současné generace, aniž by byla ohrožena schopnost budoucí generace k naplnění svých potřeb*“ (nehledě k mluvnické chybě), ale správná citace zní „Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“; citované dílo se v původní angličtině nejmenuje „Our Shared Future“ (do autorčiny myslí se zjevně promítají jiné přednášky oboru, než ty náležité), ale Our Common Future a chybí paginace (str. 47 českého překladu Pavla Korčáka).

Trochu sporné je hodnocení kompetencí na úseku ochrany přírody a krajiny na str. 15, které pomíjí roli Ministerstva životního prostředí, jež má např. plně ve správě všechny národní parky, ale nepochopitelný a vysvětleníhodný je naprostý zmatek v chráněných krajinných oblastech na straně 18 a jinde: „V České republice se aktuálně vyskytuje patnáct CHKO“ (ano, slovy), následně je kompletní výčet 25 CHKO, kde je uvedena i Šumava a Labské pískovce (částečně chybně: patří pod správu národních parků Šumava a České Švýcarsko, ač jsou CHKO), ale chybí Brdy (zcela chybně). V následujícím odstavci je uveden celkový počet 29 CHKO a poměrná plocha 26 z nich (proč 26?). Zřejmě mělo jít o údaj VZCHÚ a zřejmě je na

vině i nedůvěryhodný zdroj z nedůvěryhodné akademické instituce, který bych jistě nedoporučil (Dušek).

Velkou většinu pojmů definuje autorka správně ze zákona 114 nebo ze seriózního komentovaného vydání (Stejskal), lze pochopit citaci CHKO Jiřího Huška jako vedoucího Správy „domovského“ území, ale mohla být uvedena i zákonná definice. Opomenutí rezervací vedle památek na str. 18 vyvolává nechtěný dojem, jako by byly méně hodnotné (?)

Svárovská též upře spoluautorství zakotvené teorie Juliet M. Corbinové (str. 51) a v seznamu literatury oproti českému přechýlení nepřesně uvádí i jméno.

Jiného druhu je tradiční slabina kvalitativních výzkumných prací v interpretaci dat. Eliška se usilovně snaží promítnout zásady tématické interpretace a konstruktivistické výuky do popisu naučných stezek; méně se daří použít tuto perspektivu v závěrečných shrnujících kapitolách Shrnutí, Diskuze a Závěr a ještě méně v nich „zapojuje do interpretační hry“ oba typy rozhovorů, rozhovory neformální a vtipně a s chutí (využití doprovodu) prováděné zúčastněné pozorování. Snad se v závěru projevila i únava (nikoli tradiční nedostatek času, autorka plánovala dobře a pracovala svědomitě): „kroky ... (nebudu rozepisovat, jsou sepsány v rozhovoru s p. Korytářem v přílohách práce).“ (str. 162) Jenže právě ty kroky před realizací a při tvorbě naučné stezky, nejraději konfrontované s její podobou a ještě s dojmy návštěvníka, *jsou to podstatné!*

Nutno však velmi zdůraznit, že uchopit celý sémantický oblouk tvůrce – naučná stezka – návštěvník komplexně je skutečně nesmírně obtížný úkol, bez přehánění i zásadní a nedořešitelný problém teorie umění (tvůrce a dílo, smrt autora, recipient). Znovu proto opakují tvrzení o až přílišné náročnosti projektu, které je spíše vinou vedoucího práce.

Naštěstí má diplomová práce i silné stránky, jež nepochybně rozsahem, ale i obsahovým přínosem převažují.

Eliška skutečně dlouho přemýšlela a svědomitě konzultovala obsah, cíle i metody práce a prokazovala neustálý vývoj. A tak se již na straně 3 hrdě pochlubí metodikou hodnocení naučných stezek, „jež jsem vymyslela“ (str. 3) – a píše pravdu! Konzultovala sice velmi podrobně a byla zejména silně naváděna k „tomu, jak naučné stezky uchopují pojmy přírody a její ochrany jako takové.“ (ibid), ale jednotný způsob popisu a hodnocení stezek si vytvořila na základě rozsáhlé empirie sama a nutno říci, že vcelku úspěšně. Právě sem jsou promítnuty rozhovory, pozorování, všechny teorie i konzultace. Popis jednotlivých stezek je tak opravdu barvitý, výstižný, a to včetně subjektivního hodnocení, jež může být předmětem sporu, ale rozhodně dokáže znamenitě vyvolávat otázky, otevírat perspektivy a vybízet čtenáře (– návštěvníka) k vlastním soudům a pozornějšímu čtení stezek samotných – a v důsledku i ke zostřenému a vnímavějšímu pozorování přírody a krajiny.

Velkou předností nejen popisů jednotlivých NS, ale celé diplomové práce je důraz na vědecké prvky poznání přírody (přírodní zákony) a systematické prvky a principy ochrany přírody a krajiny, resp. zohlednění těchto parametrů při hodnocení stezek. Dosavadní odborné práce totiž hodnotí naučné stezky spíše z hlediska probuzení zájmu o přírodu, elementární informace o jednotlivých druzích nebo formálních aspektech; prostě proto, že s prvky korelace či kauzality příliš nepracují, ty novější (po roce 2015, jak správně uvedeno), pracují občas alespoň s módním *příběhem*.

Konečně práce jasně prozrazuje nejen znalosti autorky v oblasti základů ekologie a ochrany přírody a krajiny, ale i kýžený společenskovední nadhled. Už jen výborně volená motta (Medek, Wilson, vlastně všechna, ale i nepřiznané aluze na heideggerovský pojem místa [str.

12, ale i samotný pěkný závěr práce na str. 165!]) svědčí o tom, že Eliška studuje literaturu a prezentace s porozuměním, ale že i pečlivě konstruuje tok svých vlastních sdělení.

A toto úsilí přináší výsledek, jehož studium by bylo velmi cenné nejen pro autory naučných stezek, ale i pro pracovníky všech VZCHÚ, ochranáře ve volné krajině a konečně i pro turisty a milovníky přírody.

Přestože jsem řadu podnětů k obhajobě poskytl již v textu, kladu zde výslovně dvě vpravdě nejednoduché otázky pro obhajobu.

1. Lze formulovat nějaká zjištění ohledně naučných stezek, jež by byla souhrnným výtěžkem *všech* použitých výzkumných metod, případně interpretační a pedagogické teorie?
2. Pomáhá tématicky interpretační a konstruktivistická pedagogická teorie k posílení povědomí návštěvníka o přírodních zákonitostech a pravidlech ochrany přírody a krajiny? Jak?

Vzhledem k praktickému přínosu práce, k dalším zmíněným nesporným kladům, empirické průkaznosti textu, *zcela mimořádné pracnosti sběru dat* i systémové pečlivosti v postupech i zpracování textu s potěšením **doporučuji diplomovou práci k obhajobě** a navrhuji **hodnocení „velmi dobře“**, v nejvyšším bodovém vyjádření **15 bodů**, případně i o stupeň lepší na základě výkonu u obhajoby.

Praha 13. června 2023

PhDr. Ivan Rynda